

“Hayatım bir serenattı”

Prensess Fahrünnisa Zeld neredeyse yüzyılımızla yaşıt. Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtişamını kendine özgü renklerle süslü bir dünyada korumuş bugüne kadar. Yılların birliğiyle çağımızın her dönemine tanıklık etmiş bu yetenekli aile için ülke sınırlarının hiçbir anlamı yok.

Istanbul'da modern kız okulları vardı; bu okulların en özgüleşmiş öğrencilerinden biri de 1920'de Fahrünnisa Şakir'di. Ürdün'ün Majeste Prensesi olarak Fahrünnisa Zeld, gençlerde 88 yaş gününü kutladı.

Ailesinin tarihi, Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtişam ve asaletten oluşan o kıskırtıcı bileşimine tam bir örnek. Prensess Fahrünnisa'nın büyükbabası olan Asım, Afyonkarahisarlı bir öğretmen ailesinde.

Ailesi asker olma isteğine karşı çıktığından, Asım sebze yüklü bir arabaya saklanarak İstanbul'a gelir, yıllar sonra da Osmanlı Askeri Şûrası'nın beş üyesinden biri olur. Asım'ın en büyük oğlu Cevat Paşa, 1891'de 40 yaşındayken Vezir-i Azamlığa atanır. Cevat Paşa son Osmanlı seçkinlerindedir. Türkçe, Arapça, Rumca, İtalyanca ve Fransızca biliyordu; Osmanlı ordusunun tarihini yazdı, orkestralarını için bir Fransız bahçıvan tuttu; ayrıca kendisi de usta

bir seramikçi ve fotoğrafçıydı.

Prensess Fahrünnisa'nın babası, Cevat Paşa'nın küçük erkek kardeşi Şakir Paşa, kendi oğlu Cevat (Halikarnas Balıkcısı), tarafından 1914 yılında tabancayla öldürüldü. Aile bunun bir kaza olduğunu söyledi.

Büyükada'dan Amman'a uzanan yaşam

Prensess Fahrünnisa 1901'de, Büyükada'daki ahşap aile konağında dünyaya geldi. Pensionnat Broggiotto'da ve Sultan Abdülhamit tarafından kurulan Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitim gördü. İlk kocası İzzet Melih Devrim, Osmanlı Sultanı Tütun Tekeli'nin müdürü, hem bir yazar, hem de bir Frankofil'di; bu nedenle Prensess Fahrünnisa, sanat çalışmalarını Paris'te sürdürme olanakları buldu.

Osmanlı seçkinlerinin çoğu gibi onun ailesi de Cumhuriyet'e seve seve kucağı açtı. Kayınbiraderleri

Emin Paşa ve Ahmed, Kurtuluş Savaşı'nda çarpıştı; Fahrünnisa, Atatürk'le tanıştı ve Dolmabahçe Sarayı'nda verilen tarihi konferanslardan bazılarında katıldı.

İlk evliliğinin 1934'te sona ermesinden sonra Prensess Fahrünnisa, Prens Zeid'le evlendi; Prens Zeid, "modern" Ortadoğu'nun yaratılmasına katkıda bulunan Haşimi Arap hanedanının bir üyesiydi. Prens Zeid'in babası, Mekke Emiri Şerif Hüseyin bin Ali, 1916'da Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Arap-Haşimi ayaklanmasını başlatmıştı. Prens Zeid'in erkek kardeşlerinden biri, Ürdün Kralı Hüseyin'in büyükbabası eski Ürdün Emiri Abdullah'tı; başka bir erkek kardeşi de Irak Kralı Faysal'dı.

Nasıl Prensess Fahrünnisa, annesi Arap olan bir Türk'se, aynı şekilde Prens Zeid de 1898'de İstanbul'da Türk anneden doğmuş bir Arap'tı; babası Sultan'ın konuğu (ya da tutuklusunu) olarak İstanbul'a yerleşmişti.

Prens Zeid'in çok gözkaşatıcı bir diplomatik yaşamı oldu; Atatürk zamanında Ankara'da, Hitler zamanında Berlin'de, Churchill ve Eden zamanlarında da Londra'da büyükelçi olarak görev yaptı.

1956'da, büyük yeğeni Kral II. Faysal'ın İngiltere'ye yaptığı resmi ziyaret şerefine Prens ve Prensess Zeid'in verdikleri şöleni, insanlar hâlâ şaşaaşıyla hatırlamaktadırlar. İki yıl sonra genç kral, ailesiyle birlikte Bağdat'ta öldürüldü. Prens ve ailesi, Kensington Paláce Gardens'da bulunan elçilik binasındaki yaşamlarını ister istemez bırakıp gene Londra'da Oatwood Court'taki sakin yaşamlarına başladılar.

Prensess Fahrünnisa Zeld, büyükelçi eşi olma konumundan hoşlansa da, bu durumun sanatçılık yaşamını gölgelemesine izin vermedi. Yaşandan en iyi şekilde kâm almayı bilen talihi insanlardan biri olan Prensess şu görüşte: "Hayatım bir serenattı; ben de onun çevresinde bir Çingene gibi dans ettim."

Yıl 1901, Büyükada. Mutlu bir aile. Fotoğrafın çekilmesinden birkaç ay sonra Fahrünnisa da aileye katılacaktır.

Fahrünnisa Zeld 20 yaşında. İstanbul'un en "özgür" öğrencilerinden

Kardeşi Cevat Şakir, nam'ı bilinen Halikarnas Balıkcısı, sürgün günlerinde.

Kızkardeşi Aliye Berger "Ailenin" en özgün ve kalıcı sanatçılarından.

Prensess Zeid, ya da manyetik bir fırtına

Yaşamı boyunca hep resim yapmış; büyük bir sanatçı olduğuna inancı tam. "Resim yaparken kendimi her an tüm canlı varlıklarla bir tür bütünleşme içinde buluyorum... Sonra kendim olmaktan çıkıyor, bu resimleri patlayan bir yarıdağın kaya ve lav püskürtmesi-ne benzer bir biçimde çıkaran insanüstü yaratıcı sürecin bir parçası oluyorum. Çoğu zaman, yaptığım resmin farkına ancak tuval tamamlandığı zaman varıyorum."

Sanatı da yaşamı gibi Doğu ve Batı'nın sarhoş edici bir karışımından oluşuyor. Başlangıçta yarı-izlenimci bir üslup kullanmış, ama 1950'de soyut sanata yönelmiş, Ecole de Paris'in bir üyesi olarak resim yapmayı sürdürmüştü. Soyut resmin doruklarından bile, seçtiği renkler ve desenlerde Doğu tasarımlarının öğeleri eksik olmamış.

Portrelerinden bazıları -örneğin, Kral Hüseyin'in en büyük kızı Prensess Aliye'nin ve bir Bedevi ailesinin portreleri- hiyeroglif figürlerinden ve Bizans kiliselerindeki mozaiklerden esinlenmiş. Kocasının elçiliği bırakmasından sonra yemek yapmaya duyduğu ilginin etkisiyle, tavuk ve hindi kemiklerinden ve taşlardan kolajlar yapmış; *palaeochrysalis* dediği bu kolajlar, cam ve reçine içine gömülmüş ve elektrikle işleyen küçük motorları var.

General de Gaulle zamanında Kültür Bakanlığı yapan André Malraux, bu kolajları o kadar beğenmiş ki bir tanesini alıp çalışma masasının üstüne koymuş. Prensess 1949'da Londra'daki Gimpel Galerisi, 1964'te Ankara'daki Hitit Müzesi, 1969'da Paris'teki Katia Granoff Galerisi ve 1983'te Amman'da Kraliyet Kültür Merkezi gibi çok değişik yerlerde sergiler açmış.

1970'de Prens Zeid'in ölümünden sonra Prensess Fahrünnisa, Haşimi Sarayı'nın Mabeyincibası ve

Fahrünnisa Zeld. Breton ve gerçeküstücülerin dergilerinde yer verdikleri resamlardan biriydi. Prensess Fahrünnisa Zeld, "Benim," diyor, "hayatım bir serenattı, ve ben onun çevresinde bir çingene gibi dansettim."

(Fahrünnisa adındaki küçük kızı dahil) beş çocuk babası olan oğlu Prens Ra'ad'a daha yakın olmak için, büyük yeğeni Ürdün Kralı Hüseyin'in bulunduğu başkente, Amman'a taşınmaya vermiş.

Prensess'in kişiliği öylesine sevecen ve kucaklayıcı, konuşması öylesine büyüleyici ki -ressam Cemil Eren, onu manyetik bir fırtınaya benzetiyor- ziyaretçileri yanından ayrılmak istemiyor. Uşağı bir yandan şampanya kadehlerimizi doluyor; bir yandan konuşmamız, İstanbul'da annesinin esirlerinin giydiği elbiselerin renginden Bağdat'a Irak Kralı Gazi'nin garip ölümüne. Reichskanzlei'da Hitler'le içtiği çaydan Birinci Dünya Savaşı'nda kocasının yaptığı kahramanlıklara dek uzanıyor.

Yaşama ateşine tutulmuş aile

Prensess Fahrünnisa, bu başarılı ve gözüpük ailenin, kendisini sanata adanmış tek üyesi değil. Bir Macar kemancıyla evlenen kızkardeşi Aliye Berger, ünlü bir oymabaskı (gravür) sanatçısı. Beyoğlu'nda eski bir evde efsanevi bir atölye işletmiş.

Prensess Fahrünnisa'nın yeğeni İzzet, ünlü bir Türk seramikçisi. Kızı Şirin Devrim ise tiyatro oyuncusu ve yönetmen. İstanbul, Berlin ve Bağdat'ta yetişen Şirin Devrim, Yale Tiyatro Okulu'nda eğitim görmüş ve hayatı Amerika'yla İstanbul arasında ikiye bölünmüştü.

Sahneye çıkmadığı zamanlarda, ailesi üzerine olağanüstü bir anı kitabı yazıyor: İstanbul'un Yıldızları: Yaşama Ateşine Tutulmuş Bir Türk Ailesinin Öyküsü.

Şakir ailesinin kozmopolitanlığı, sanata olan bağlılıkları kadar olağanüstü. Bu özellik, çeşitli kültürlerin ve dinlerin buluşma yeri olan Osmanlı dönemi İstanbul'unun bir kalıntısı olduğu ölçüde dünyayı bir tek köye dönüştüren çağa bir saygı selamı aynı zamanda. Birçok yabancı dil konuşan ve üyeleri New York, İstanbul, Amman ve Prensess Fahrünnisa'nın gene ressam olan ve bir Polonyalıyla evli bulunan oğlu Nejat Devrim'in oturduğu Krakov'a dağılmış olan bu yetenekli kabile için, ülke sınırlarının hiçbir anlamı yok.

Fahrünnisa Zeld Amman'da 88. doğum gününü kutladı. Prens Zeid, Prensess Fahrünnisa'ya tenis oynarlarken kur yaptığından, doğum günü pastası tenis raketi biçiminde. Diğer yiyecekler, Türk mutfağına göre hazırlanmış -pilav, kuzu ızgara, kaymak ve bal- elbette havyar ve şampanya.

Kapıda Ürdünlü nöbetçiler var; bir Polonya bandosu, Arap ve Amerikan ezgileri çalıyor; Kral Hüseyin ve Kraliçe Nur'dan buket buket çiçekler geliyor. Değerli armağanlar taşıyan konuklar sıraya giriyorlar. Prensess şöyle diyor: "Öylesine mutluyum, öylesine mutluym ki! Hep beraber yıldızlardayız."

Phillip Mansel

